

Dönemlerine Radikal Eğitim Anlayışları ile Damga Vuran İki Devlet Adamı:

Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk

The Two Statesmen that Marked Their Period with their Unorthodox
View on Education:

Mehmet the Conqueror, and Mustafa Kemal Atatürk

Eray İSPİR¹

Özet

Türk siyasi tarihinin önemli liderlerinden olan, kendi dönemlerine damga vuran iki değerli şahsiyet Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk, sadece siyasi başarıları değil başında buldukları devleti eğitim alanındaki faaliyetleri ile de çağının ilerisine taşımayı hedeflemişlerdir. Toplumların eğitilmesinin önemini erken yaşlarda kavrayan iki lider de başta buldukları süre zarfında eğitim alanında yenilikler yapmışlardır. Devletlerin güçleri sadece siyasi yapılanma ve bölgedeki otoriteleri ile sınırlı olmamaktadır. Eğitilmiş toplumların refah seviyesini yakalaması, düzenin sağlam temeller üzerine kurulması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi çağlarının ilerisindeki öngörülleri ile eğitim alanında gerçekleştirmeye çalıştıkları konusunda bir değerlendirme yapma temennisi taşımaktayız. Bu çalışmamızda, Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim faaliyetleri ele alınmaya çalışılacaktır. Her iki liderin devletin gelişim sürecinde eğitim konusunda attıkları adımlar incelenmeye gayret edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Fatih Sultan Mehmet, Mustafa Kemal Atatürk, Eğitim, Fen Bilimleri

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: erayispir@gmail.com

Abstract

Mehmet the Conqueror and the Mustafa Kemal Atatürk, the two valuable statesmen that marked their period in Turkish political history, aimed to carry Turkish Republic further in politics as well as education while they were in charge. Both of them, well aware of value of education from very early ages, did many reforms in their times. A state's power doesn't depend only on their political power in the regions. It carries great importance to have a well-educated society that was reached to a good level of welfare in order to found on order with solid foundation. In this context, we hope to evaluate what Mehmet the Conqueror and Mustafa Kemal Atatürk tried to achieve with their timeless vision of education. We will try to handle Mehmet the Conqueror and Atatürk's actions in the education field within this study. We will attempt to analyze what these two leaders had to do in education in time of advancement of the country.

Keywords: Mehmet the Conqueror, Mustafa Kemal Atatürk, Education, Science

GİRİŞ

Devletlerin güçlü olarak devamlılığı, bilime önem vermeleri ve bilimi rehber edinmeleri ile yakından ilgilidir. Çünkü devletin ayakta durması iyi eğitilmiş dinamik bir kadro ile mümkündür (Kayadibi 2003, s. 18). Osmanlılar, gerek Anadolu ve gerekse Rumeli’de sadece bölge, il ve ilçeler fethetmekle yetinmeyip, geçici olarak fetihler de yapmayarak düzenli ve belirli bir plan çerçevesinde, fethettikleri yerlere yerleşmişler, derhal imar faaliyetlerine girişmişler, bilimsel ve sosyal kurumlar meydana getirmek sureti ile oralara Osmanlı-Türk damgasını vurmuşlardır (Yücel 1995, s. 320). Ortaçağ İslam dünyasının en önemli kurumları olan medreseler, Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve imparatorluk döneminde de bu konumlarını korumayı sürdürmüşlerdir. Söz konusu dönemlerde dinsel eğitimin yanında pozitif bilimlere de yer verilmektedir (Cebeci 2007, s. 46).

Sultan II. Mehmet, 1451 yılında yedinci Osmanlı hükümdarı olduktan iki yıl sonra İstanbul’u fethetmiş, 1100 yıllık Doğu-Roma İmparatorluğu’nu ortadan kaldırarak *Fatih* unvanını almıştı. Yüksek yeteneği ve dehası ile dost ve düşmanlarına kudretini kabul ettirmiş olan büyük bir Türk hükümdarı idi (Yücel 1995, s. 192). Onun dönemine kadar Osmanlı Devleti’nin esas teşkilatı daima savaşçı bir ordunun kuvvetini ve başarısını sağlamaya yönelik kural ve kanunlardan oluşuyordu denilebilir. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı İmparatorluğu’nu, kendisi ile çağdaş devletler gibi düzenlemeye çalıştı. Hayatının her döneminde eğitim ve bilim ile ilgilenen Fatih Sultan Mehmet, yaşamını ve devleti bu merkezde şekillendirmek için çaba göstermiştir. Ancak Onun bilim ve eğitime verdiği önem, imparatorluğun Kanuni Sultan Süleyman’dan sonraki dönemlerinde aynı canlılık ile devam ettirilememiştir. Neticede bir müddet sonra gerileme ve çöküş olmuştur (Kayadibi 2003, s. 18).

Duraklama döneminden itibaren medreselerden pozitif eğitimin kaldırıldığı, bu kurumların yalnız dinsel eğitimler verdiği görülmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri ile birlikte teknik eleman yetiştirme amacı ile yeni okullar açılmıştır. Bunun yanında Tanzimat ile başlayan batılılaşma çalışmaları sonucunda batı tarzı okullar da açılmıştır. Dolayısı ile Osmanlı eğitim sisteminde birlikten söz edilemez olmuş, farklı tip insan yetiştiren kurumlar, ulus bilincinin oluşturulmasında da engel teşkil edecek bir hal almaya başlamıştır denilebilir (Cebeci 2007, s. 46).

Birinci Dünya Savaşı sonunda fiilen Osmanlı Devleti’nin sona ermesi ve Anadolu’nun işgali ile ulusal mücadeleyi başlatan Atatürk, ülkenin içinde bulunduğu durumu

ve ihtiyaçları biliyordu. Çağdaşlaşma amacında başarılı olmak için eğitimin yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Diğer alanda yapılacak devrimlerin başarısı, eğitimin modern yöntemlerle düzenlenmesine bağılıydı (Torun 2006, s. 100). Milli Mücadele kazanılıp Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak, ülkenin ilerlemesinin önündeki engelleri kaldırmak için Atatürk'ün eğitim alanındaki girişimleri çok büyük önem taşımaktadır.

Türk siyasi tarihine damga vuran, Türk toplumunun gönlünde önemli yere sahip olan Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk, devletin gücünü korumak, çağdaş olan devletlere ayak uydurmakla kalmayıp daha ileri düzeyde gelişimi sağlamak için önemli eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Attıkları adımlar sayesinde sadece Türk tarihinde değil, dünya tarihinde adlarından söz ettiren değerli kişilikler olmuşlardır.

FATİH SULTAN MEHMET

Fatih Sultan Mehmet'in Eğitim Hayatı

Fatih Sultan Mehmet'in ilk çocukluk yılları ciddi bir eğitim ve öğretim ile geçmişti. Gerek aldığı eğitimle gerekse zamanın ötesinde öngörüsüyle, hem açık fikirli bir devlet adamı hem de komutan ve ayrıca ilim adamı olmasıyla bir çağı açıp bir çağı kapatan bir lider, Türk tarihine yön vermiş bir hükümdardır.

Bu vasıfları kazanmasında birçok etken varsa da bunların en önemlisi şehzadelik döneminde aldığı eğitim ve bu eğitimi sırasında kendisine kılavuz olmuş babası II. Murad ve hocalarıdır. Fatih Sultan Mehmet'in yetişmesinde ve şahsiyetinin oluşmasında babasının çok önemli etkisi bulunmaktadır. Sultan II. Murad, ince ruhlu, hassas, güler yüzlü, çok âdil, merhametli, sözüne sadık, cesur, azim ve tedbir sahibi, dindar, aynı zamanda da ilme ve âlimlere, ediplere değer veren, musikî ve edebiyata düşkün, bizzat kendisi de şair bir padişahı (Yazıcı 2008, s. 3).

Fatih Sultan Mehmet'in eğitimi sırasında birçok kişinin katkısı olmuştur. İlk okumayı hocası Molla Gürânî'den öğrenmiştir. Şehzadelik döneminde, dini ilimlerin dışında felsefe riyâziye (matematik) okumuş, tarih, coğrafya ve askerlik bilgisinin yanında Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve Sırpça öğrenmişti (Kayadibi 2003, s. 5). Molla Gürânî'den başka Molla Hüsrev, Hoca Zâde, Hızır Bey Çelebi, Ali Tûsî, Molla Zeyrek, Sinan Paşa, Molla Lütfi,

Fahreddin-i Acemî, Hoca Hayreddin ve Akşemseddin gibi kişilerin Fatih Sultan Mehmet'in yetişmesinde büyük emekleri olmuştur (Kayadibi 2003, s. 5).

Fatih Sultan Mehmet'in en çok merak ettiği aklî (tıp, tabii ilimler ve filozofi) ilimleriydi. Her âlim gibi naklî (şer'î) ilimleri biliyordu. Genellikle eski şark dillerinden ve Yunanca'dan Arapça'ya tercüme edilmiş olan felsefi kitapları okuyup yanındakilerle bu konular üzerinde konuşurdu (Kayadibi 2003, s. 6). Çocukluğundan ölümüne kadar eğitim ve bilim ile meşgul olan Fatih Sultan Mehmet, bilim adamlarına büyük saygı duymuş ve eğitim-bilim kuruluşlarının gelişmesi için büyük çaba göstermiştir (Kayadibi 2003, s. 6).

Fatih Sultan Mehmet'in Eğitim Alanında Faaliyetleri

Fatih Sultan Mehmet, döneminde siyasi olarak bir otorite olmasının yanı sıra devletin gücünün devamlılığı için özellikle eğitimin önemli olduğu bilinci ile birçok adım atmıştır diyebiliriz. Fatih Sultan Mehmet dönemi eğitim ve bilim atılımları yönünde çok önemli bir devirdir. Fatih, İstanbul'u fethetmesini takip eden ilk günlerinde, hemen eğitim ve bilim çalışmalarına başlamıştır (Kayadibi 2003, s. 1).

Fatih Sultan Mehmet, ayrıca İstanbul'un fethedilmesinin ardından buradaki 8 kiliseyi medreseye çevirmiştir. Ancak, bu kilise ve binalarda düzenli bir eğitim öğretim yapmak mümkün değildi. Ayrıca bilim sever bir hükümdar olan Fatih, Osmanlı Devleti'ne yakışır, önemli, ciddi öğretim kurumları yapmak istiyordu (Kayadibi 2003, s. 8).

Bu doğrultuda, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da yaptırmış olduğu Sahn-ı seman medreseleri İstanbul'un bilim merkezi olması yolunda atılmış önemli adımlardan biridir (Yücel 1995, s. 321). Külliye içerisinde yüksek tahsil için kurulan sekiz medresenin yanı sıra, bunlara öğrenci yetiştirecek ayrıca sekiz medreseye yer verilmiştir (Zengin 2008, s. 212). İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'nde kurulan medreselerde nakli (Şer'i) ilimler en önemli yeri teşkil etmiştir. Çocukluğundan beri akli (fen) ilimlere nakli ilimlerden fazla merak saran Fatih Sultan Mehmet, buralarda özellikle akli ilimlerin öğretilmesine daha fazla özen gösterilmesini sağlamıştır (Ünver 1946, s. 11).

Fatih Sultan Mehmet, çocukluğundan ölümüne kadar eğitim ve bilim ile meşgul olmuştur. Bilim adamlarına büyük saygı duymuş ve eğitim-bilim kuruluşlarının gelişmesi için büyük çaba göstermiştir (Kayadibi 2003, s. 6). Özellikle devrin önde gelen ilim adamlarına çok önem vermiştir. Otlukbeli Savaşı'ndan (1473) döndükten sonra Ali Kuşçu'yu 200 akçe

günlük ücret ile Ayasofya Medresesi'ne müderris tayin etmiştir. Yaklaşık bir sene kadar burada astronomi, matematik ve diğer fen ilimlerinde dersler veren Ali Kuşçu'nun buradaki en önemli faaliyeti başta Semaniye Medresesi olmak üzere bütün Osmanlı medreselerindeki ders programlarını düzenlemesidir. Bu konuda kendisine Müderris Molla Hüsrev yardımcı olmuştur (Aydüz 2012, s. 69).

Gerçekleştirdiği radikal eğitim faaliyetleri ile Fatih Sultan Mehmet, devletini modernleştirmekle kalmamış, yeni başkent İstanbul'un bir bilim merkezi olması yolunda da önemli adımlar atarak yeni kurumlar oluşturup bilim insanlarının burada toplanmasına vesile olmuştur.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Hayatı

Mustafa Kemal Atatürk, 12 yaşında iken başladığı askeri okul eğitimi süresince aldığı dersler, O'nu yetiştiren hocalarının etkisi, okuduğu kitaplardan edindiği bilgiler sayesinde, çağının çok ilerisinde bir düşünce yapısına sahip başarılı bir asker, güçlü bir lider, kararlı bir devlet adamı ve ileri görüşlü bir fikir insanı olma özelliği kazanmıştır. Doğduğu Selanik şehrinin modern yapısı O'nun kişiliğinin ve görüşlerinin oluşum sürecinde etkin rol oynamıştı.

1893 yılında Selanik'teki Askeri Rüştiye'ye girdi, burada matematik öğretmeni Mustafa Efendi, öğrencisinin yetenek ve yetkinliğine hayran olduğu için, ona Kemal adını verdi. Mustafa Kemal 1895'te, ilk defa doğduğu şehirden çıkarak, Manastır Askeri Lisesi'nde yatılı öğrenci olarak eğitimine devam etti (İnan 2009, s. 5). Fikir hayatı burada şekillenmeye başladı. Arkadaşlarından Ömer Naci, O'na şiir ve edebiyat merakını aşıladı. Hocaları arasında yer alan Kolağası Mehmet Tevfik Bey, tarih sevgisi ve muasır milliyetçilik gibi fikirleri ile O'nu etkileyecekti (Ortaylı 2018, s. 51). Tatil zamanlarında ise Selanik'teki Frerler Okulu'nda Fransızcasını ilerletiyordu. Mart 1899'da Mustafa Kemal, İstanbul Harp Okulu'nun piyade sınıfına kayıt oldu (İnan 2009, s. 5). Askeriyedeki eğitim, düzenliydi. Ayrıca matematiğe ve coğrafyaya çok önem veriliyordu, bunun yanında lisan eğitimi de önemliydi (Ortaylı 2018, s. 44).

1902 yılında, Harp Akademisi'nden ayrılan Mustafa Kemal, ülke yönetiminin durumu üzerinde düşünmektedir. O, bir yandan askerlik derslerine çalışır ve onlar üzerinde mesleki bilgilerini kuvvetlendirirken, diğer taraftan da siyasi düşünceler üzerinde zihnini işletmektedir (İnan 2009, s. 6). Üç yıllık öğrenciliği esnasında anlayışlı, zeki ve çalışkan bir birey olarak hocalarının beğenisini ve dikkatini çekmiştir. Hocaların verdiği askeri problemleri çözmeye çalışırken, adeta geleceğin meydan savaşlarını yöneten bir kumandan edasındadır (İnan 2009, s. 6).

Mustafa Kemal için okumak en büyük bir ihtiyaçtı. Yabancı dillerden Almancayı da anlamakla beraber, iyi bildiği Fransızcada yazılmış eserleri okumayı tercih ediyordu. Tarihi kitapları, daima harita ile izleyerek okur ve savaşlar için ayrıca krokiler çizerdi. En çok okumayı sevdiği konular: Tarih, coğrafya, filoloji, hukuk, sosyoloji, iktisat ve sanat konuları idi (İnan 2009, s. 366).

Hem aldığı eğitimler hem de kişisel merakları sayesinde Mustafa Kemal Atatürk, düşünce yapısını zenginleştirmiştir. Kendisi askeriyede iyi bir eğitim alırken ülkede çok farklı eğitim kurumlarının sayısının artması, halkın bilimden uzaklaşarak dini eğitime yönelmesi, bu eğitimden de az sayıda insanın yaralanması Osmanlı devletini gerileme sürecine getirmişti. Gerek siyasi gerekse eğitim yönünden eksiklikler oldukça çarpıcı bir hal almıştı.

Asker kimliği ile gerçekleştirdiği zaferleri, kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında aldığı radikal eğitim kararları ile güçlendirmişti. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başladığı ilk yıllarda yazmaya başladığı *Nutuk*'ta ülkenin perişan halini şu sözleri ile dile getirmiştir (Atatürk 1999, s. 1):

“1919 yılı Mayısının 19’uncu günü Samsuna çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir:

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya savaşında yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartlar ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış, Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda”

Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk* eserinde belirttiği üzere açlık ve sefalet içinde bir Osmanlı ve bu durum altında ezilen bir halk vardı. Belki de Atatürk 1919'da başlayan Kurtuluş Savaşı'nın doğal sürecinde askeri başarıların yanında ilim ve irfan savaşının da kazanılmasıyla ülkede tam bir zaferin tesis edilmesini düşünmekteydi.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitim Alanında Faaliyetleri

Ülkenin bulunduğu durumun farkında olan Mustafa Kemal Atatürk, daha Sivas Kongresi'nin açıldığı günlerde Amerikalı gazeteci Brown ile yaptığı görüşmede, Türk toplumunun iyi eğitilmesi gerektiğini belirterek, ulusun eğitimine verdiği önemi ortaya koymuştur. Eğitim sorunu Meclis'in ilk açıldığı günden itibaren ele alınmış, ilk hükümet programında eğitimin amaçları belirtilerek, ulusal ve çağın gereklerine göre yeniden düzenleneceği ifade edilmiştir (Torun 2006, s. 100). Mustafa Kemal, Meclis Başkanı olarak 16 Temmuz 1921 yılında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ni açarken o zamana kadar izlenen eğitim öğretim yöntemlerinin ulusça gerilememizdeki en önemli etken olduğunu belirtmiştir. Yaptığı konuşmada, siyasi bağımsızlığın yanı sıra eğitim ve kültürde de bağımsızlığa verdiği önemi vurgulamıştır (Cebeci 2007, s. 47).

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın amacı, tam bağımsız, çağdaş değerlere sahip bir devlet kurmaktır. Ulusal mücadelenin en yoğun günlerinde Mustafa Kemal'in eğitime verdiği öncelik ve önemden, bu hedefe ulaşmanın tek yolunun çağdaş eğitim olduğu anlaşılmaktadır (Cebeci 2007, s. 47-48). Cephelelerdeki başarıları takiben eğitim alanında da başarılı mücadeleler verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çağının modern devletleri arasında yer alabilmesi için önemli adımlar atılmıştır.

1923 yılında ilan edilen "Misakı Maarif" Atatürk'ün eğitim ilkelerini içermektedir. Eğitimin amacı ulusalcı, halkçı, devrimci ve laik vatandaşlar yetiştirmektir. Aynı zamanda öğretimi birleştirmek ve eğitimi genelleştirmek, yeni nesillere ulusal bilinci aşlamak, ezberci eğitime son vermek, bilimsel ve eleştirel anlayışı yerleştirmek, güzel sanatlar ve mesleki eğitime yönelik yeni okullar açmak ve dini eğitimi aileye bırakmak gerekmektedir. Dinamik, var olan yetenekleri ortaya çıkaran, işlevsel ve uygulamaya dayalı eğitim yöntemi benimsenmiştir. Bu ilkeler, Atatürk dönemi çağdaş eğitim politikasının esaslarını oluşturmuş ve devrimler bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Torun 2006, s. 102-103).

İlk olarak 3 Mart 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Tevhid-i Tedrisat Kanunu 430. Kanun maddesi ile kabul edilmiş, ülkede tüm eğitim kurumları Maarif Vekaleti'ne bağlanarak eğitim-öğretimde birliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu kanunla ayrıca kız çocuklarının eğitim hayatına daha aktif katılımı sağlanarak, Cumhuriyet çocuklarının her alanda var olmaları bu genç cumhuriyetin amaçlarına ulaşmasında büyük rol üstlenmiştir. Medreseleri kaldıran, bütün eğitim-öğretim kurumlarını tek bir çatı altında toplayan bu kanun ile eğitimimize millilik vasfı da kazandırılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, milli bir eğitim-öğretimin oluşması, çağdaş düzeyde özgür bireylerin yetişmesi için öğretmenlere çok görev düşüğünün farkındaydı ve fırsat buldukça düşüncelerini onlarla paylaşıyordu. 25 Ağustos 1924'te Ankara'da, Muallimler Birliği Kongresi'nde Millî Eğitim Bakanı Vâsıf Çınar Bey tarafından Şehir Lokantasında verilen çay ziyafetinde öğretmenlerden beklentilerini ve düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Öğretmenler!

Yeni nesli, Cumhuriyet'in özverili öğretmen ve eğitmenleri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin yeteneğiniz ve özveriniz derecesiyle uygun olacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli, bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizlerin, seçkin görevinizin yerine getirilmesine büyük özveriyle varlığınızı vereceğinize hiç şüphe etmem.

Ben millî öğretim ve millî eğitimimiz hakkındaki görüşlerimi çeşitli zamanlarda ve çeşitli nedenlerle söyledim. Fakat bu görüşlerimi birkaç kelimedede toplayarak tekrar etmeyi faydasız görmüyorum.

Öğretmenler!

Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı şekilde bütün ilim derecelerindeki öğrenim ve eğitimlerinin uygulamalı olması önemlidir. Memleket çocuğu, her öğrenim derecesinde ekonomik hayatta istekli, eser sahibi ve başarılı olacak şekilde donanımlı olmalıdır. Millî ahlakımız, uygar ilkelerle ve hür düşüncelerle arttırılmalıdır. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim. Göz korkutma ilkesine dayanan ahlak, bir erdem olmadığı gibi güvene de uygun değildir.

Efendiler! Bu görüşümde sizin tamamen benimle beraber olduğunuza şüphe etmiyorum. Genel öğrenim ve eğitim programımız da bu temelleri içine alır. Fakat biliyorsunuz ki, görüşlerin, programların kesin ve açık olması çok önemli olmakla birlikte verim ve eser verebilmesi, onların becerikli, anlayışlı ve özverili öğretmenlerimiz tarafından okullarımızda çok büyük dikkat ve gayretle uygulamasına bağlıdır. İşte özellikle sizden rica edeceğim konu budur. Sizin başarınız, cumhuriyetin başarısı olacaktır.

Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasî, idarî inkılâplar sizin, saygıdeğer öğretmenler, sosyal ve fikrî inkılâptaki başarılarınızla

desteklenecektir. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.”²

Mustafa Kemal Atatürk, şüphesiz henüz çok genç olan Cumhuriyet’in varlığını ilelebet sürdürebilmesi için Kurtuluş Savaşı’nın bitimiyle cehalete karşı bir savaşın daha fitilini ateşlemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, toplumu ve haliyle devletin çağının gerisinde kalması sebeplerinin ilim ve fennin dışında aranılan rehberlerden kaynaklı olduğunu her ortamda dile getirmiş konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Efendiler!

Dünyada her şey için; uygarlık için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir; fendir. İlim ve fennin dışında rehber aramak dikkatsizliktir, bilgisizliktir, yanlışlıktır. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki devrelerinin olgunlaşmasını kavramak ve yükselişini zamanla izlemek şarttır. Binlerce sene önceki ilim ve fen dilinin çizdiği kuralları, şu kadar bin sene sonra bugün olduğu gibi uygulamaya kalkışmak, elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir. Çok mutlu bir duygu ile anlıyorum ki; söz söylediklerim bu gerçeklere erişmişlerdir. Mutluluğum artıyor. Şöyle ki söz söylediklerim, öğretim ve eğitim altında bulunan yeni nesli de gerçeğin ışıklarıyla doğuşuna sahip olacak şekilde yetiştireceklerine söz vermişlerdir. Bu, hepimiz için övünmeye açık bir noktadır.”³

Eğitim alanında gerçekleştirilen en radikal adımlardan biri de hiç şüphesiz, 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı “Yeni Türk Harfinin Kabul ve Tatbiki” hakkında kanunun kabul edilmesidir. Bu kanunla, ülke çapında okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Halka kolay okuma yazma öğretmek, Türkçe’nin zenginliğini ve canlılığını sağlamak amacıyla çıkarılan bu kanunla, uygar toplumlarla iletişim de kolaylaşmıştır (Torun 2006, s. 107). 12 Kasım 1928’de çıkarılan bir yönetmelikle “*Millet Mektepleri*” açılarak 15-45 yaş arasındaki kadın-erkek bütün yurttaşlara bu okullara gitme zorunluluğu getirilmiştir. Böylece kalkınmanın, çağdaşlaşmanın tabandan halktan başlatılmaya çalışıldığı görülmektedir (Cebeci 2007, s. 52).

² Atatürk’ün bu konuşması, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde, 26.08.1924 tarihinde verilmiştir.

<http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/muallimler-birligi-kongresi-uyelerine> (Erişim tarihi: 02.05.2019).

³ Atatürk’ün bu konuşması, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde, 25.09.1924 tarihinde verilmiştir.

<http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/samsun-ogretmenleriyle-konusma> (Erişim tarihi: 02.05.2019)

Atatürk dönemi Türkiye’inde eğitim alanında atılan en önemli adımlardan bir tanesi de hiç kuşkusuz “*Üniversite Reformudur*”. Cumhuriyet imparatorluktan yalnızca Darülfünun olarak bilinen İstanbul Üniversitesi’ni devralmıştır. 1863’te açılan okul üç kez açılıp kapatıldıktan sonra ancak 1900’de sürekli eğitime geçebilmiştir. Cumhuriyet döneminde ilk kez 1925’te Hukuk Fakültesi açılmıştır. 1928’de Yüksek Mühendis Okulu eğitime başlamıştır. 31 Mayıs 1933’te üniversite reformuna temel oluşturan yasanın kabul edilmesi ile Darülfünun kapatılmış, Ağustos 1933’te İstanbul Üniversitesi adıyla yeni bir üniversite kurulmuştur. Aynı yıl Ankara’da üniversite düzeyinde bir kurum olan Yüksek Ziraat Enstitüsü açılmıştır. 9 Ocak 1936’da da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmıştır (Cebeci 2007, s. 53). Yeni üniversiteler kurulurken bazı noktalara önem verildiği görülmüştür. Birincisi, üniversite ile Türk devrimi arasında daha sıkı bir işbirliği kurmaktır. Bunun için 1933’te İstanbul Üniversitesi’nde bir Devrim Tarihi Enstitüsü kurulmuştur. İkincisi, üniversiteyi ülke sorunları üzerinde araştırmaya yöneltmek ve toplum ile üniversite arasında bir bağ kurulmak istenmiştir. Böylece Anadolu’nun gereksinimi olan yetişmiş insan gücü açığı kapatılmaya çalışılmıştır (Cebeci 2007, s. 54).

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet’in ilanından sonra sadece 15 sene başında kalabildiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni çok kısa sürede birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerçekleştirdiği devrimler sayesinde döneminin çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırabilmiştir.

SONUÇ

Türk siyasi tarihine damga vuran, Türk toplumunun gönlünde önemli yere sahip olan Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk, devletin gücünü korumak, çağdaşı olan devletlere ayak uydurmakla kalmayıp daha ileri düzeyde gelişimi sağlamak için önemli eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Her iki lider de özellikle eğitimde fen bilimlerini ön plana çıkararak dönemlerindeki bilimsel gelişmelere kayıtsız kalmamışlardır. Attıkları adımlar sayesinde sadece Türk tarihinde değil, dünya tarihinde adlarından söz ettiren değerli kişilikler olmuşlardır.

Erken yaşta gördükleri çok yönlü eğitimler, her iki liderin de dünyaya bakışını geliştirmiştir. Bu yönleri ile dönemlerine damga vuran, gelecek nesillere örnek olan birer devlet adamı olarak Türk halkının gönlünde yerlerini almışlardır.

Fatih Sultan Mehmet'i İstanbul'un fethi gibi büyük bir başarıya götüren ana sebep, onun madde ve mana planında gördüğü esaslı eğitim ve kültürüdür. Fethi, o günün şartlarında bilim ve teknolojiyi kullanarak gerçekleştirmiştir. Fatih, İstanbul'un fethinde gösterdiği büyük başarıyı eğitim ve bilim alanında da sürdürmüştür. İstanbul'da yaptırdığı medreselerde akli ilimlerin öğretilmesine özen gösterilmesini sağlamıştır. Şehrin bir bilim merkezi olabilmesi için ilim adamlarının burada toplanmasına ön ayak olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndaki askeri, siyasi, insani başarısı yine yetiştiği kültür ve aldığı eğitimin sonucudur. Atatürk'ün liderliğinde Kurtuluş Savaşı ile kazanılan zaferi takiben eğitim alanında da başarılı mücadeleler verilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çağının modern devletleri arasında yer alabilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Eğitimin birleştirilmesi, Harf Devrimi, Üniversite Reformu gibi radikal eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sonucu Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin modern, laik yapısı birçok devlete rol model olma özelliği taşımaktadır.

Devletlerin güçlü olarak devamlılığı, bilime önem vermeleri ve bilimi rehber edinmeleriyle yakından ilgilidir. Çünkü devletin ayakta durması, varlığını sürdürmesi ancak iyi eğitilmiş dinamik bir kadroyla mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Atatürk, Kemal (1999), *Nutuk* (yay. haz. Zeynep Korkmaz), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Aydüz, Salim (2012), “Sultanların Bilim Adamı Ali Kuşçu”, *Yedikıta Dergisi*, Haziran Sayısı, ss. 63-69: İstanbul.
- Cebeci, Sıdıka (2007), “Atatürk’ün Eğitim Politikası”, *Atatürk’ün Doğumununun 125. Yılına Armağan*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- İnan, Afet (2009), *Atatürk hakkında Hatıralar ve Belgeler* (yay. haz. Ali İnan; ed. Emre Yalçın), 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kayadibi, Fahri (2003), “Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, ss. 1-18.
- Ortaylı, İlber (2018), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Torun, Esmâ (2006), *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimler- İç ve Dış Etmeler- (1945-1960)*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Ünver, Süheyl (1946), *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç, Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, Nesimi (2008), “Fâtih’in Yetiştirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLIX(I)*, ss. 1-15.
- Yücel, Yaşar, Ali Sevim (1995), *Türkiye Tarihi II*, İlaveli 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Zengin, Zeki Salih (2008), “Medreseden Üniversiteye”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(2), ss. 211-221.

İnternet Kaynakları

<http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/samsun-ogretmenleriyle-konusma>
(Erişim tarihi: 02.05.2019)

<http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/muallimler-birligi-kongresi-uyelerine>
(Erişim tarihi: 02.05.2019).